

Савченко Р.О.

*кандидат економічних наук, доцент, докторант
Житомирського національного агроекологічного університету*

Савченко Н.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту
Житомирського національного агроекологічного університету
м. Житомир Україна*

ОБЛІК І КОНТРОЛЬ ЯК ОБ'ЄКТИ ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблеми становлення, формування та розвитку наукового знання, а також питання методології пізнання завжди знаходились в центрі уваги філософії. Це обумовлено докорінними перетвореннями в самому характері розвитку науки, зміною стилю наукового мислення, необхідністю осмислити наслідки науково-технічного прогресу, його впливу на соціальні процеси, що відбуваються в сучасному світі. Серед філософських проблем соціальних і гуманітарних наук можна виділити більш вузькі напрями досліджень: філософію права, філософію політики, філософію культури, філософію історії, філософію економіки тощо. Також сюди слід віднести і філософію обліку та контролю. З цього випливає, що у філософії їх розглядають як окремі філософські науки, направлені на вивчення фундаментальних метафізичних проблем.

Питання функціонування обліку і контролю в межах системи управління досліджено у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців: В.Д. Андрєєва, Є.А. Аренса, М.Г. Белова, М.Т. Білухи, В.В. Бурцева, Ф.Ф. Бутинця, Т.А. Бутинець, С. В. Бардаша, Н.С. Вітвицької, Н.Г. Виговської, А.В. Гриліцької, Л.В. Дікань, М.Д. Корінька, Дж. Лоббека, Н.М. Малюги, В.Ф. Максимова, Л.В. Нападовської, Н.І. Петренко, Л.А. Сухарева, Б.Ф. Усача, В.О. Шевчука, М.Я. Штейнмана, Н.М. Чумаченка та інших. В своїх працях вчені формують основу для філософських роздумів над інституційною природою обліку і контролю. Однак спроби об'єднати свої вчення з інституційною теорією обліку і контролю згадані вчені не робили, що обумовлює актуальність наукового дослідження.

Метою дослідження є теоретичне поглиблення сприйняття обліку і контролю на засадах сучасних економічних теорій та висловлення автором своєї наукової позиції.

Дискусії в області методологічних і теоретичних проблем розвитку обліку як науки, що пройшли в останні двадцять років, показують, що хоча ряд представників обліку і виступає за філософське вирішення проблем науки, тим не менш сучасна облікова наука, претендуючи на роль методології науки, в той же час повинна носити статус практичної економічної дисципліни, позбавленої, функції контролю і передбачення. Все це зобов'язує нас критично розглядати всілякі трактування облікових проблем розвитку бухгалтерської науки в сучасній економіці, показати роль і значення обліку і контролю в науковому пізнанні.

Сучасна проблематика аналізу внутрішніх закономірностей розвитку наукового знання і логіко-теоретичних проблем розвитку науки про облік і контроль досить обширна. Вона включає в себе:

- 1) визначення ролі обліку і контролю у фундаментальних наукових відкриттях і в процесі засвоєння його наукових ідей;
- 2) з'ясування специфіки методологічного аналізу процесів розвитку науки, обліку і контролю;

3) характеристику стилю наукового мислення в обліку і контролю та закономірності його історичного змін;

4) дослідження структури наукового знання про облік і контроль, еволюції структури науки та її методів;

5) вивчення співвідношення еволюції і революції в обліковій науці, факторів, умов і сутності процесу формування та зміни наукових теорій;

6) дослідження процесів диференціації та інтеграції облікових наукових знань та ін. Деякі з цих проблем вивчені докладно, інші в меншій мірі, а окремі з них взагалі не розглядалися.

В цілому ж дослідження процесу розвитку наукового знання про облік і контроль передбачає розробку та аналіз загальнометодологічних, онтологічних та гносеологічних, аспектів науки про облік і контроль.

Філософія обліку і контролю – це філософські проблеми бухгалтерського обліку в їх науковому розумінні, це одне із історико-облікових учень, методологія науки, економічна аксіологія. Щоб це зрозуміти необхідно мати хоча б незначний бухгалтерський досвід і відповідну теоретичну підготовку. Філософія органічно поєднує універсальність і певну специфіку; остання і полягає в дослідженні загальних законів і фундаментальних характеристик буття і мислення, матерії і свідомості та їхні стосунки. Філософія в цьому сенсі не відрізняється від інших наук, бо має свою специфіку, але не є частковою наукою, що вивчає будь-який обмежений фрагмент дійсності.

Бухгалтерський облік є не що інше, як опис різноманітних і весь час змінних господарських ситуацій. Він має бути достовірним, а для цього його слід виконувати сумлінно, застосовуючи способи і прийоми контролю. Сутність теоретичної діяльності, може бути розбита на кілька видів: висування гіпотез, їх дедуктивний розвиток, критичне обговорення та емпіричне спростування, вибір найкращих з решти гіпотез і т. д. Раз існує вибір теорій, то існує і прогрес науки. Вибір цих теорій слід вести науковцям, аналізуючи їх змістовність. Процес формування нових категорій на всіх рівнях є об'єктивним, не залежних від волі дослідників. Коли вивчення якісно нових явищ дійсності (або нових сторін в традиційних об'єктах пізнання) досягає теоретичного рівня, з необхідністю формуються відповідні частнонаукові категорії.

Слід знати, що наука обліку і контролю не націлена на відкриття чогось принципово нового, але це нове все-таки неминуче виникає. Науковий акт – це процес, що включає в себе і виявлення нового, і усвідомлення того, що отриманий результат – це дійсно нове. Якщо ж концепції категоріального осмислення нового вже є, так би мовити, готові заздалегідь, то його відкриття і осмислення відбуваються одночасно. На одному з етапів розвитку науки про облік і контроль відбувається розбіжність спостережень з передбаченнями, виникає аномалія. Філософію обліку не можна розглядати як окреме знання, відокремлене від облікової науки, хоча філософія вільна від догм, продиктованих наукою. Цю думку підтримує професор Ю.М. Осіпов: «філософія не проти наукових істин, якщо такі мають місце, але вона проти онаучнення всіх без виключення істин, тому що твердо знає, що світ повний і ненаучних, тобто метанаучних істин, якими нехтує наука» [1, с. 308].

Філософію обліку та контролю можна розглядати як розповсюдження загальної філософії на облікову та контрольно-ревізійну проблематику чи як частину теорії обліку та контролю, які спеціалізується на обґрунтуванні проблем методології. Тут необхідні спеціальні дослідження. На наш погляд, на обґрунтуванні проблем методології нашій науці.

У філософії обліку і контролю немає правил, немає порядку, немає законів, тобто нема чому бездумно слідувати, особливо без практики. Розуміння обліку і контролю в контексті досліджуваної теми ширше ніж облік фактів господарського

життя, звичайно, зумовлює таке широке не конкретизоване, вільне від обмежених рамок його сприйняття. Проте сприймати бухгалтерський облік і контроль виключно як системи, що обмежені відповідно рамками і правилами, які потребують тільки сліпого наслідування, не варто.

Як самостійна теоретична дисципліна загальнонаукового статусу філософія обліку і контролю може виконувати низку суттєвих загальнонаукових функцій методологічного, гносеологічного, аксіологічного характеру. У взаємозв'язку з іншими видами та засобами вивчення вона є найвищою духовною формою пізнання самостійності процесу обліку і контролю, осягнення й утвердження їх сенсу, цінностей та застосування в життєдіяльності підприємства і людини.

Практика підтверджує необхідність філософського підходу для методологічного осмислення наукового пізнання, вказує на наявність слабостей у змістовному трактуванні ряду облікових категорій, зокрема проводить аналіз підстав випадковостей в сучасній науці в цілях узагальнення цієї важливої категорії діалектики.

Філософія обліку і контролю прагне до осягнення сутності і змісту обліку й контролю, їх мети і значення в контексті усієї світобудови, часто нехтуючи технічними деталями. Рефлексія філософії обліку та контролю має всезагальну спрямованість, а сам облік та контроль в її рамках розглядається як вихід на загально філософські питання глобального характеру. Таким чином, порівнюючи дані сфери знань, можна зазначити, що у філософії обліку більше філософії ніж обліку, а в теорії обліку більше абстрактних обліково-технічних та економіко-фінансових категорій. У цьому плані філософія обліку і контролю, зайнята пошуком сутності обліку і контролю, доповнюється етичними обґрунтуваннями основних положень, які дають технічний інструментарій для побудови філософських конструкцій. Таким чином, незважаючи на відмінності між філософією та теорією обліку, можна констатувати явну конвергенцію між цими двома областями облікової науки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Осипов Ю. М. Между временем / Ю. М. Осипов // Экономическая теория на пороге XXI века – 6: в 2 кн. Кн. 1. Философия хозяйства. Кн. 2. Теоретическая экономия / под ред. Ю.М. Осипова, Е.С. Зотовой. – М.: Юристь, 2002.